

DAN IN ŠTAFETA MLADOSTI OD TITOVE SMRTI DO UKINITVE (1980–1987)

DAY AND RELAY OF YOUTH FROM THE DEATH OF TITO TO THEIR SUSPENSION (1980–1987)

UDK: 394.46(497.1)"1980/1987"

Monika Kastelic

IZVLEČEK

Dan in štafeta mladosti sta jugoslovansko tradicijo tvorila od leta 1945. Ko je Josip Broz – Tito maja 1980 umrl, se je za Jugoslavijo začelo novo obdobje – obdobje brez Tita. Državo so tedaj zaznamovale gospodarska, politična in ideološka kriza. Predajanje štafetne palice in zaključna prireditev na stadionu Jugoslovanske ljudske armade (JLA) sta se vseeno nadaljevala, a sta bila prvič deležna kritik in celo zahtev po njuni ukinitvi. S stopnjevanjem napetosti v državi je kljub poskusom uvedbe sprememb raslo tudi nezadovoljstvo s štafeto in proslavo 25. maja. Leta 1987 je propagandni plakat, izdelan v Sloveniji, povzročil afero, ki je Zvezo socialistične mladine Jugoslavije (ZSMJ) spodbudila, da po 42. letih ukine štafeto in slovesnost v Beogradu.

Ključne besede: 25. maj, Tito, plakarna afeta, štafeta, proslava, dan mladosti

ABSTRACT

Day of Youth and Relay of Youth were part of Yugoslavian tradition since 1945. After the death of Josip Broz – Tito in May 1980, Yugoslavia entered a new era: one without Tito. This era marked an economic, political and ideological crisis for the country. Meanwhile, the relay and closing ceremony at the JLA stadium continued but were subject to criticisms and even calls for their cancellation for the first time. As tensions in the country rose, so did the dissatisfaction with the relay

and celebration on May 25th, despite the fact that the organizers implemented some changes to the latter. Then, a Slovenian-made poster which was supposed to propagate the events in 1987 caused a controversy that encouraged ZSMJ to suspend the relay and closing ceremony in Belgrade after 42 years.

Keywords: May 25th, Tito, Poster Affair, relay, celebration, Day of Youth

UVOD

Jugoslavijo je po 2. svetovni vojni brez dvoma in nesporno najbolj zaznamoval njen dolgoletni predsednik Josip Broz – Tito. Okoli njega je že tekom vojne nastal kult osebnosti, ki se je krepil vse do njegove smrti leta 1980 in ohranjal tudi po njej.¹ K temu kultu je poleg številnih ostalih prijemov pripomogel tudi dan mladosti. To je bil praznik, ki so ga Jugoslovani praznovali 25. maja na Titov »rojstni dan« (ta je bil v resnici 7. maja)² in ob katerem je vsako leto potekala zaključna prireditev na stadionu Jugoslovanske ljudske armade (JLA) v Beogradu. Ta obred se je neprekinjeno odvijal 42 let in se ni končal niti s smrtjo slavljenca leta 1980, temveč je dočakal svoj konec šele sedem let kasneje.³

Članek se osredotoča na zadnje obdobje štafete in dneva mladosti, ko sta potekala brez prisotnosti osebe, ki sta jo slavila. V širšem kontekstu težavnega obdobja, v katerem se je po letu 1980 znašla Jugoslavija, bo na podlagi člankov iz časopisa *Delo* in revije *Mladina* predstavljeno, kakšen je bil odnos do štafete mladosti in zaključne prireditve 25. maja po Titovi smrti. Poleg tega pa tudi, kako so kritike publikacij in ljudstva pripeljale do sprememb v programu slovesnosti ob dnevu mladosti. Navsezadnje pa še, kateri dogodki so povzročili njuno ukinitve leta 1987.

ŠTAFETA IN DAN MLADOSTI V OBDOBJU TITA

Pobudo za prvo štafeto v čast Titu naj bi dali mladi iz Kragujevca, bila pa naj bi posebno voščilo za njegov 53. rojstni dan. Predlog Kragujevčanov je 11. aprila 1945 sprejel Centralni komite socialistične mladine Jugoslavije (CK ZKMJ), ki je določil, da bo vsaka izmed bodočih republik še nenastale Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ) na pot v Beograd poslala lastno štafetno palico.⁴ Tito je štafetne palice prvič osebno sprejel 26. maja 1945 v Zagrebu, od leta 1946 dalje

1 Tkalec, Sarah. »Kult osebnosti Josipa Broza Tita.« Diplomski nalogi, Filozofska fakulteta UL, 2019, 63.

2 Repe, Božo. »Josip Broz – Tito kot zgodovinska osebnost in njegova povezava s Slovenci.« V: *Tito: obraz Jugoslavije*, ur. Petra Fröhlich, 3–39. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije, 2013, 5.

3 Strlič, Nataša. »Kratka zgodovina štafete in dneva mladosti.« V: *Plakatna afera 1987*, ur. Nataša Strlič, 57–76. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2009, 57–58.

4 Prav tam, 58.

pa pred Belim dvorom v Beogradu. Posebna slovesnost je potekala na Trgu republike.⁵

Po željah Tita je leta 1957 Centralni komite Narodne mladine Jugoslavije 25. maj razglasil za dan mladosti, s čimer se je štafeta preimenovala v štafeto mladosti. Sklenjeno je bilo tudi, da bo od tedaj naprej Titu na zaključni slovesnosti na stadionu JLA izročena le ena štafetna palica. To palico so nosili v vseh republikah SFRJ,⁶ simbolizirala pa naj bi bratstvo in enotnost jugoslovanskih narodov, revolucijo, socialistično samoupravljanje, neuvrščenost in ljubezen do Jugoslavije.⁷

DRUŽE TITO, MI SE TI KUNEMO

Kratek pregled Jugoslavije v letu 1980

Jugoslavija je bila v osemdesetih letih »nič manj bolehna kot njen voditelj«. ⁸ Tito se je 11. januarja 1980 začel zdraviti v ljubljanskem Kliničnem centru,⁹ medtem pa je SFRJ tonila globlje v gospodarsko krizo, ki se je začela že v sedemdesetih letih.¹⁰ Politični vrh o krizi ni odkrito govoril, kajti uradno so jo označili za »neugodna gospodarska gibanja«. ¹¹

Preden je nastala kriza lahko zares pokazala svoje zobe in so se napetosti v državi zaostrole, je SFRJ najprej pretresel drug dogodek – smrt predsednika Josipa Broza – Tita 4. maja 1980 v Ljubljani.¹² Država

5 Prav tam, 58–59, 62.

6 Prav tam, 63.

7 »Predsedniku Titu pozdravi in želje vseh Jugoslovancov.« *Mladina*, 27. marec 1980, 3.

8 Fischer, Jasna, ur. *Slovenska novejša zgodovina* 2, Ljubljana: Mladinska knjiga založba, 2005, 1148.

9 »Zdravljenje predsednika Tita se nadaljuje.« *Delo*, 12. januar 1980, 1.

10 Pirjevec, Jože. *Jugoslavija 1918–1992. Nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevičeve in Titove Jugoslavije*. Koper: Založba Lipa, 1995, 355.

11 Fischer, *Slovenska novejša zgodovina* 2, 1150–1151.

12 Prav tam, 1148.

je še isti dan razglasila sedemdnevno splošno žalovanje, ki je trajalo do 11. maja.¹³ Tito je bil pokopan štiri dni po svoji smrti, 8. maja 1980.¹⁴

Oblast je bila na njegovo smrt sicer pripravljena. Že ustava iz leta 1974 je predvidela politično nasledstvo v SFRJ. Nov sistem kolektivnega vodstva s kratkimi mandati je med drugim želel zagotoviti, »da nihče ni mogel zamenjati osebnosti, ki je poosebljala Jugoslavijo po letu 1945«,¹⁵ torej Tita. Na samem vrhu so predsednika zamenjali predstavniki vseh republik, ki so tvorili skupno predsedstvo s predsednikom predsedstva, ki je imel enoletni mandat.¹⁶

Potek štafete 1980

Petintrideseta štafeta mladosti je začela svojo pot 23. marca 1980 v Novem Sadu.¹⁷ Mladi Srbi iz Vojvodine so ob tej priložnosti v posebnem pismu, naslovljenem na Tita, izrazili željo, da bi predsednik čim prej okreval.¹⁸ S Trga svobode je štafetno palico prvi ponesel Zoran Ostojić.¹⁹ Štafetno palico so 29. marca prevzeli Srbski mladinci v vasi Ravanj.²⁰ Po preostali Srbiji je nato potovala do 7. aprila, nato pa so jo v Kumanovu prevzeli Makedonci.²¹ Tam se je zadržala do 12. aprila, ko so jo v svoje vrste sprejeli mladi s Kosova.²² Po slednjem je potovala do 16. aprila, nato pa so jo predali Črnogorcem pri jezeru Gazivoda.²³ Hrvaški mladinci so jo prevzeli 20. aprila v naselju Gruda.²⁴ Po Dalmaciji je štafetna palica potovala do 23. aprila, dokler ni prispela v Sečovelje, kjer so jo medse

13 »Sedemdnevno splošno ljudsko žalovanje.« *Delo*, 5. maj 1980, 2.

14 »Neposreden televizijski prenos pogreba.« *Delo*, 7. maj 1980, 9.

15 Fischer, *Slovenska novejša zgodovina* 2, 1148.

16 Prav tam, 1148.

17 »Predsedniku Titu pozdravi in želje vseh Jugoslovanov.« *Mladina*, 27. marec 1980, 3.

18 »Naše želje odmevajo v srcih vseh Jugoslovanov.« *Mladina*, 27. marec 1980, 4.

19 Dukić, Slobodan. »Tito je naša mladost – govore srca Jugoslovanov.« *Delo*, 24. marec 1980, 1.

20 »Štafeta mladosti v Srbiji.« *Delo*, 31. marec 1980, 1.

21 »Štafetna palica v rokah makedonskih mladincev.« *Delo*, 8. april 1980, 2.

22 »Štafeta nosi pozdrave in najboljše želje.« *Delo*, 14. april 1980, 2.

23 »Štafeta v rokah mladih iz Črne gore.« *Delo*, 16. april 1980, 1.

24 »Štafeta mladosti na Hrvaškem.« *Delo*, 21. april 1980, 1.

sprejeli slovenski nosilci.²⁵ Do 29. aprila je obiskala več slovenskih mest in naselij, nato pa se je zopet vrnila na Hrvaško.²⁶

Tam je nadaljevala svojo pot po Dalmaciji, a ko je bila 4. maja razglašena Titova smrt, se je štafeta palica ustavila v Slunju.²⁷ Palico so nato prepeljali v Zagreb, kjer so jo odložili na vlak, ki je Titovo truplo peljal v Beograd.²⁸ 8. maja je pred pogrebom štafeta palico na oder v skupščini SFRJ položil predstavnik iz BiH, kamor tisto leto ni uspela priti. Dogodka so se udeležili tudi mladi predstavniki iz ostalih šestih republik in dveh avtonomnih pokrajin, poleg njih pa še predsedstvo SFRJ, Titova družina, predsednik zvezne konference Socialistične zveze delovnega ljudstva Jugoslavije (SZDLJ) in drugi.²⁹

Dan mladosti 1980

Teden dni po pogrebu, 15. maja, so člani predsedstva Zveze socialistične mladine Jugoslavije (ZSMJ) razpravljali o tem, kako bo potekala bližajoča se zaključna prireditev 25. maja in kako bo z izvajanjem štafete in dneva mladosti v prihodnosti. Za leto 1980 so sprejeli nekaj manjših sprememb, sicer pa so se odločili izvesti osrednjo proslavo na stadionu JLA po že predvidenih načrtih. Izrazili so tudi, da se mora tradicija štafete in slovesnosti 25. maja nadaljevati tudi po Titovi smrti, saj naj bi štafeta in slovesnost še naprej predstavljali bratstvo med jugoslovanskimi narodi in njihovo zvestobo Titu in načelom, ki jih je ta za državo predstavljal.³⁰

Prireditev ob dnevu mladosti se je leta 1980 imenovala »Druže Tito, mi se ti kunemo« in se pričela ob zvokih istoimenske pesmi. Program, ki ga je tvorilo približno 12.000 mladih, se je nato nadaljeval z obljubo mladih pionirjev, da bodo nadaljevali Titovo pot, kar je bila rdeča nit celotne slovesnosti. Del predstave so bili tudi vojaki JLA, ki naj bi z

25 Grča, Dušan in Boris Šuligoj. »Štafeta v Sloveniji.« *Delo*, 24. april 1980, 1.

26 »Štafeta je sklenila pot po Sloveniji.« *Delo*, 30. april 1980, 1.

27 »Simbol mladine, njenega dela in njenih želja.« *Mladina*, 5. maj 1980, 10.

28 Šlamberger, Vlado. »Slovo Slovenije od Tita: Poslednja pot v Beograd.« *Delo*, 6. maj 1980, 1.

29 »Zadnja častna straža mladine.« *Delo*, 9. maj 1980, 3.

30 Zimić, Fedja. »Nobena tišina doslej ni bila tako zgovorna.« *Delo*, 16. maj 1980, 1.

nastopom izkazali pripravljenost, da branijo svojo domovino. Sledil je prikaz pomembnih dogodkov iz jugoslovanske zgodovine. Zatem so organizatorji predvajali Titov govor z 11. kongresa ZKJ. Slovesnost se je zaključila ob ognjemetu. Prvič po letu 1978 Tito na proslavi ni bil prisoten. V njegov spomin je bila nad tribunami stadiona izobešena njegova slika. Prav tako na slovesnosti ni bilo predaje štafete Titu, kajti ta je že od 8. maja mirovala na odru v skupščini SFRJ.³¹

TUDI PO TITU – TITO

Kratek pregled Jugoslavije v letu 1981

Februarja je Jugoslaviji Mednarodni denarni sklad odobril posojilo v višini dveh milijard in dvesto milijonov dolarjev.³² S tem naj bi si država pomagala pri reševanju krize, a gospodarstvo si s tem ni opomoglo. Junija je minister za finance za zaprtimi vrati razglasil državni bankrot.³³

Gospodarske težave so spremljale tudi druge. Marca so se na Kosovu začele demonstracije, kajti pokrajina je bila v primerjavi z ostalimi deli države nerazvita, med večinskim albanskim prebivalstvom pa je bila visoka stopnja brezposelnosti.³⁴ Nezadovoljni Albanci so na demonstracijah zahtevali to, da Kosovo postane republika, in enake pravice, kot so jih bili deležni Muslimani v Bosni in Hercegovini. Oblast se je na to odzvala z represijo.³⁵

Potek štafete 1981

Šestintrideseta štafeta mladosti, prva po Titovi smrti, je svojo pot začela 22. marca 1981 v Titogradu (danes Podgorica) v Črni gori.³⁶ Mesto je bilo zaradi svojega imena za začetno točko izbrano simbolično.³⁷

31 Dukić, Slobodan. »Brez Tebe pred nami, vendar s Teboj v nas, odločno nadaljujemo Tvoje delo.« *Delo*, 26. maj 1980, 1.

32 Pirjevec, *Jugoslavija 1918–1992*, 361.

33 Prav tam, 364.

34 Fischer, *Slovenska novejša zgodovina 2*, 1149.

35 Prav tam.

36 »Štafeta mladosti – izraz ponosa mlade generacije.« *Delo*, 23. marec 1981, 1.

37 Leskovic, Alenka. »Štafeta obljuje in zaveza.« *Delo*, 23. marec 1981, 1.

Na slovesnosti na trgu Ivana Milutinovića je predsednik skupščine Socialistične republike Črne gore ,Radivoje Brajović, poudaril, da štafeta tega leta predstavlja povezanost med jugoslovanskimi narodi in njihovo zavezanost, da nadaljujejo »Titovo pot«. ³⁸ Prvi nosilec štafetne palice je bil Rajko Vujotić. ³⁹

V roke mladih s Kosova je štafeta prispela 26. marca v Rožaju. ⁴⁰ Po pokrajini je potovala do 30. marca, nato pa so jo v Tetovu prevzeli Makedonci. ⁴¹ V Preševu so jo nato 5. aprila v roke dobili Srbi. ⁴² Po republiki je nadaljevala pot do 12. aprila, takrat pa so jo pri reki Uvac sprejeli mladi iz Bosne in Hercegovine. ⁴³ Tam so nosilci s štafeto tekli 5 dni, dokler je niso 17. aprila v Bosanskem Šamcu predali Hrvatom. ⁴⁴ V Slovenijo je štafeta prišla 23. aprila, sprejeli pa so jo mladi iz Metlike. ⁴⁵

Nazaj na Hrvaško se je nato vrnila 29. aprila. ⁴⁶ Tam je neprekinjeno potovala do 4. maja. Tisti dan se je za obletnico Titove smrti v znamenju žalovanja ustavila in pot po Dalmaciji nadaljevala naslednji dan. ⁴⁷ Štafetna palica se je v Bosno znova vrnila 8. maja, ko so jo tja ponesli mladi iz mesta Glina. ⁴⁸ V avtonomno pokrajino Vojvodino je štafeta prispela 15. maja, ko so jo Vojvodinci dobili v naselju Jamena. ⁴⁹ Pet dni kasneje so jo pri mestu Rama ob reki Donavi prevzeli Srbi. ⁵⁰ Osrednja republiška proslava je bila nato 22. maja v Leskovcu, nato pa so palico nesli v Beograd. ⁵¹

38 »Štafeta mladosti, naš ponos in obljuba Titu.« *Delo*, 23. marec 1981, 2.

39 »Štafeta mladosti – izraz ponosa mlade generacije.«, 1.

40 »Štafeta v rokah mladih s Kosova.« *Delo*, 27. marec 1981, 1.

41 »Štafeta mladosti v Makedoniji.« *Delo*, 31. marec 1981, 1.

42 »Štafeta mladosti v SR Srbiji.« *Delo*, 6. april 1981, 1.

43 »Štafeta iz Srbije v BiH, Povsod slovesen sprejem.« *Delo*, 13. april 1981, 1.

44 »Štafeta mladosti na Hrvaškem.« *Delo*, 18. april 1981, 1.

45 »Štafeta v Sloveniji.« *Delo*, 24. april 1981, 1.

46 »Štafeta spet na Hrvaškem.« *Delo*, 30. april 1981, 1.

47 »Štafeta prepotovala Dalmacijo.« *Delo*, 6. maj 1981, 2.

48 »Štafeta prispela v BiH.« *Delo*, 9. maj 1981, 1.

49 »Štafeta v Vojvodini.« *Delo*, 16. maj 1981, 1.

50 »Simbolična izročitev na Donavi.« *Delo*, 21. maj 1981, 1.

51 »Štafeta mladosti v Leskovcu.« *Delo*, 22. maj 1981, 1.

Dan mladosti 1981

O tem, kako bo izgledala proslava ob dnevu mladosti eno leto po Titovi smrti, je 6. aprila razpravljala posebni koordinacijski odbor ZKJ za obeleževanje in ohranjanje imena in dela Josipa Broza – Tita. Izrazili so, da proslave ni potrebno posebej spreminjati, svoje predloge pa so poslali predsedstvu ZSMJ.⁵²

Glavna misel zaključne proslave ob dnevu mladosti tega leta je bila »Tudi po Titu – Tito«. Program se je začel ob 20. uri, tvorilo pa ga je 8000 mladih iz vseh republik SFRJ. S simboliko so na slovesnosti poudarjali bratstvo in enotnost med jugoslovanskimi narodi, kljub temu da so dogodki na Kosovu kazali drugačno realnost. Veliko pozornosti je bilo namenjene tudi spominu na Tita, saj so s posebno točko mladi prikazali leta, ko je bil še živ, in s pesmimi, kot je »Na Titovi poti«, s katero so izkazovali, da so mu še vedno zvesti. Ob koncu proslave je zadnji nosilec štafete, Ivan Ižak, štafeto palico predal predsedniku ZSMJ, Mišku Vukoviću. Slavljenje se je zaključilo z ognjemetom.⁵³

S TITOM V NAS

Kratek pregled Jugoslavije v letu 1982

Jeseni leta 1981 je bila oblikovana posebna komisija za reševanje gospodarstva, na čelu katere je bil takratni predsednik predsedstva SFRJ, Sergej Kraigher. Avgusta 1982 so pripravili stabilizacijski program, čeprav javno obstoja krize niso priznali do oktobra.⁵⁴ Ob tem se je vlada Milke Planinc odločila izvajati t. i. politiko zategovanja pasu,⁵⁵ ki je bila odgovor na visoko inflacijo in brezposelnost v državi.⁵⁶ Ukrepi so namesto stabilizacije povzročili pomanjkanje.⁵⁷

52 »Proslava dneva mladosti bo taka kot prejšnja leta.« *Delo*, 7. april 1981, 2.

53 Dukić, Slobodan. »Veličastna predstava ustvarjalnosti mladih.« *Delo*, 26. maj 1981, 1.

54 Fischer, *Slovenska novejša zgodovina* 2, 1150.

55 Pirjevec, *Jugoslavija 1918–1992*, 367.

56 Fischer, *Slovenska novejša zgodovina* 2, 1150.

57 Prav tam, 1152.

Jugoslovanski intelektualci so medtem zahtevali svobodo govora in razpravljali o tabu temah in dogodkih, ki so bili v preteklosti obravnavani samo z zornega kota režima (npr. Goli otok).⁵⁸ Oblast se je na kritike objavljene v publikacijah, kot je bila npr. *Nova revija*, odzvala z omejevanjem svobodnega tiska, predvsem v Beogradu in Ljubljani, ki sta bili središči spornih razprav.⁵⁹

Potek štafete 1982

Sedemintrideseta štafeta mladosti je svojo pot začela v makedonskem mestu Prilep 21. marca 1982.⁶⁰ Štafetno palico je kot prva nosilka ponesla iz mesta Tatjana Atanasovska.⁶¹

Svojo pot po Makedoniji je štafetna palica zaključila 26. marca, ko so jo iz Skopja ponesli v Kumanovo, kjer so štafeto čakali Srbi.⁶² Štafeta se je v Srbiji mudila do 6. aprila. Vojvodinski nosilci so štafetno palico prevzeli v Hrtkovcih.⁶³ Mladi Bosanci so jo 12. aprila prevzeli na mostu nad Savo pri naselju Sremska Rača.⁶⁴ Svojo pot po Hrvaški je štafetna palica začela 18. aprila, ko so jo bosanski mladinci predali hrvaškim med Bosanskim in Slavonskim Brodom.⁶⁵ Titov rojstni kraj, Kumrovec, je obiskala 21. aprila,⁶⁶ dva dni kasneje pa so štafetno palico ob reki Bregani že sprejeli slovenski nosilci.⁶⁷ Štafeta je svojo pot po Sloveniji zaključila 29. aprila.⁶⁸

58 Repe, Božo in Darja Kerec. *Slovenija, moja dežela: družbena revolucija v osemdesetih letih*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2017, 50.

59 Prav tam, 51–52.

60 »Štafeta mladosti iz Prilepa krenila na pot.« *Delo*, 22. marec 1982, 1.

61 »Štafeta mladosti iz Prilepa krenila na pot.«, 1.

62 »Štafeta prispela v Srbijo.« *Delo*, 27. marec 1982, 1.

63 »Štafeta mladosti v Vojvodini.« *Delo*, 7. april 1982, 1.

64 »Štafeta prispela v BiH.« *Delo*, 13. april 1982, 1.

65 »Štafeta mladosti na Hrvaškem.« *Delo*, 19. april 1982, 1.

66 »Štafeto gostijo Zagorci.« *Delo*, 22. april 1982, 2.

67 »Štafeta na poti po Sloveniji.« *Delo*, 24. april 1982, 1.

68 »Štafeta iz Slovenije na Hrvaško.« *Delo*, 30. april 1982, 1.

Hrvatje so štafeto ponovno sprejeli v naselju Rupa.⁶⁹ Že 8. maja pa je zopet potovala po Bosni in Hercegovini, in sicer iz Bihaća.⁷⁰ Pot po Črni gori je štafeta začela 14. maja.⁷¹ Avtonomno pokrajino Kosovo je obiskala 19. maja v kraju Istok,⁷² Srbi pa so štafetno palico prevzeli 23. maja na skupni proslavi s kosovsko mladino v Rudnici, še isti dan pa je štafeta zaključila pot v Beogradu.⁷³

Dan mladosti 1982

Proslava na stadionu JLA v Beogradu je nosila ime »S Titom v nas«. Prireditve se je začela ob 20. uri, njen osemdelni program pa je tvorilo več kot 7500 mladih iz vseh jugoslovanskih republik. Eden izmed njih je bil tudi njen zadnji nosilec Ciril Zaplotnik, ki je štafetno palico predal predsedniku predsedstva konference ZSMJ, Bogiću Bogičeviću, ob koncu enourne prireditve.⁷⁴

Predsednik predsedstva SFRJ, Petar Stambolić, je v svojem govoru spet poudaril, da je štafeta simbol bratstva in enotnosti in skupnega boja Jugoslovancev za socializem kljub še vedno ostrim mednacionalnim odnosom po dogodkih iz leta poprej. Krize, ki so jo v času proslave oblasti že poskušale reševati, tudi ni bilo opaziti. Slavljenje v Beogradu se je namreč tudi to leto končalo z ognjemetom.⁷⁵

TITOV ČAS

Kratek pregled Jugoslavije v letu 1983

To leto je bilo za Jugoslavijo jubilejno, saj je država slavila obilico pomembnih obletnic. Poleg 40-letnice 2. zasedanja AVNOJ-a so praznovali tudi priključitev Istre in Zadra, bitko na Sutjeski in Neretvi

69 Prav tam.

70 »Štafeta po Bosanski Krajini.« *Delo*, 10. maj 1982, 2.

71 »Štafeta potuje iz Titograda proti Kosovu.« *Delo*, 17. maj 1982, 1.

72 »Štafeta iz Črne gore na Kosovo.« *Delo*, 20. maj 1982, 1.

73 »Štafetna palica že v Beogradu.« *Delo*, 24. maj 1982, 1.

74 Dukić, Slobodan in Viktor Širec. »Štafeta mladosti je vselej bila simbol bratstva in enotnosti.« *Delo*, 26. maj 1982, 1.

75 Prav tam, 1.

ter druge.⁷⁶ To dejstvo pa vseeno ni moglo odvrniti pozornosti od gospodarskih težav, ki so se v državi še naprej stopnjevale, kajti politika zategovanja pasu ni bila uspešna.⁷⁷

Ostrili so se tudi mednacionalni odnosi. Že leta 1979 so v Jugoslaviji začeli poskus poenotenja šolstva. Problem je bil v tem, da se učni načrt ne bi prilagajal glede na posamezne republike in njihove posebnosti, ampak bi bil vsak narod predstavljen glede na dejanski delež, ki ga je predstavljal v državi, čemur so močno nasprotovali predvsem Slovenci.⁷⁸ Proti novim učnim jedrom so nastopili tudi Albanci in Makedonci,⁷⁹ a na koncu so jih vse republike razen Slovenije sprejele.⁸⁰

Potek štafete 1983

Osemintrideseta štafeta mladosti je 26. marca odrinila iz Zadra na Hrvaškem.⁸¹ Bosanski mladinci so štafetno palico od hrvaških sovrstnikov prevzeli 31. marca v Posušju.⁸² Palica je po Bosni in Hercegovini potovala do 10. aprila. V Nudu so nato štafetno pot nadaljevali Črnogorci.⁸³ Mladi s Kosova so pri jezeru Gazivoda štafetno palico prejeli 14. aprila.⁸⁴ Že 18. aprila pa so palico pri Globočici sprejeli Makedonci.⁸⁵ V Preševu so jo 23. aprila predali Srbom.⁸⁶ Štafetna palico so nato 29. aprila prevzeli mladi iz Vojvodine na mostu na Donavi pri mestu Kovin.⁸⁷ V Novem Sadu se je zadržala kar tri dni, kajti po prihodu 3. maja je kot vedno na obletnico Titove smrti 4. maja mirovala.⁸⁸ Dan kasneje se je štafetni

76 »Sporočilo štafete mladosti.« *Delo*, 25. maj 1983, 1.

77 Fischer, *Slovenska novejša zgodovina* 2, 1151.

78 Prav tam, 1167.

79 Fischer, *Slovenska novejša zgodovina* 2, 1167.

80 Repe in Kerec, *Slovenija, moja dežela: družbena revolucija v osemdesetih letih*, 59.

81 »Geslo mladosti: svojo srečo gradimo v miru s pesmijo.« *Delo*, 28. marec 1983, 1.

82 »S Hrvaškega na pot po krajih BiH.« *Delo*, 1. april 1983, 1.

83 »Štafetna palica že pri mladih v Črni gori.« *Delo*, 11. april 1983, 1.

84 »Štafeta od Ivangrada do Vučitrna.« *Delo*, 15. april 1983, 1.

85 »Od Prištine do Vitine.« *Delo*, 18. april 1983, 2.

86 »Štafeta potuje po Srbiji.« *Delo*, 25. april 1983, 1.

87 »Štafeta prispela v Vojvodino.« *Delo*, 30. aprila 1983, 1.

88 »Od Indije do Novega Sada.« *Delo*, 3. maj 1983, 2.

tek nadaljeval, nakar so jo med svoje vrste v Vukovarju zopet sprejeli Hrvati.⁸⁹

Štafeta je po Hrvaški potovala pet dni, nato pa so jo 10. maja v Prezidu sprejeli Slovenci.⁹⁰ V Sloveniji je bila do 16. maja, nakar se je zopet vrnila na Hrvaško, tokrat so si jo sosedge predali pri Središču pri Dravi.⁹¹ Drugi obisk BiH je štafeto čakal 18. maja, ko so jo iz Slavonskega Broda z letalom peljali v Sarajevo.⁹² Dan kasneje se je vrnila v roke Srbov. Ti so jo sprejeli v Zvorniku,⁹³ nato pa je 23. maja zaključila pot v Beogradu.⁹⁴

Dan mladosti 1983

Geslo zaključne slovesnosti ob dnevu mladosti tega leta je bilo »Titov čas«.⁹⁵ Na 40. obletnico zasedanja AVNOJ-a so mladi opozorili tako, da so s telesi izpisali letnici 1938 in 1943. Nadaljevali pa so s prikazom še ostale jugoslovanske zgodovine in poudarjali pomen samouprave, miru in neuvrščenosti.⁹⁶

Zadnji nosilec štafetne palice tega leta je bil Miodrag Mrdak, ki je palico izročil takratnemu predsedniku predsedstva konference ZSMJ, Draganu Iliću. Predaja in prireditve pa se je to leto dogajala pod budnim očesom velike stiroporne podobe Tita in aluminijaste makete Jugoslavije, ki sta viseli na vzhodni tribuni stadiona JLA.⁹⁷ Prav slednji prizor pa je bil že v naslednjih dneh deležen kritik. Organizatorji so bili obtoženi kiča in poveličevanja Tita v božanstvo, namesto da bi nanj gledali kot na človeka.⁹⁸ Ob tem so kritizirali narode, ki so podlegli kultu

89 »Iz Vojvodine čez Donavo v Vukovarju.« *Delo*, 6. maj 1983, 1.

90 »Prvi kilometri štafete mladosti po Sloveniji.« *Delo*, 11. maj 1983, 1.

91 »Štafeta nadaljuje pot po Hrvaški.« *Delo*, 17. maj 1983, 1.

92 »Štafeta je prispela v Sarajevo.« *Delo*, 19. maj 1983, 1.

93 »Štafeta mladosti v Srbiji.« *Delo*, 20. maj 1983, 1.

94 »Predstava sožitja, moči in trdnosti.« *Delo*, 24. maj 1983, 2.

95 Prav tam, 2.

96 Rajković, Žarko. »Veličastna prireditve v Beogradu: slovesna zaobljuba vseh mladih.« *Delo*, 26. maj 1983, 1.

97 Prav tam.

98 Šetinc, Mile. »Človek ali božanstvo?« *Mladina*, 2. junij 1983, 1.

osebnosti svojih vodij in celo namignili, da so jih Jugoslovani s podobo, ki je visela na proslavi dneva mladosti, presegli.⁹⁹

NAJ NAŠIH STARŠEV NE ŽALI, PROBLEME BI RADI SAMI UGNALI!

Kratek pregled Jugoslavije v letu 1984

Poskus gospodarske stabilizacije še vedno ni kazal pozitivnih rezultatov. Stopnja inflacije v državi in brezposelnost sta se še povečali, slednja je bila sploh problem med mladimi. Vlada je zato spet želela poostriti varčevalne ukrepe.¹⁰⁰

Med tem so oblasti še vedno obračunavale tudi z drugače mislečimi intelektualci, kot sta bila Milovan Djilas in Vojislav Šešelj.¹⁰¹ Veliko prahu so dvignile tudi vse bolj centralistične zahteve Srbov, ki so bili prepričani, da je izvor težav v državi ustava iz leta 1974 in konfederativna ureditev SFRJ.¹⁰² Ob tem pa so napetosti med srbsko in albansko skupnostjo na Kosovu zopet počasi stopnjevale.¹⁰³

Potek štafete 1984

Devetintrideseta štafeta mladosti je svojo pot začela 25. marca v Bosni in Hercegovini, in sicer v mestu Mostar.¹⁰⁴ Prvi del poti po BiH je štafeta palica zaključila 31. marca, ko so jo v Trebinjah prevzeli Črnogorci.¹⁰⁵ V Rožaju so jo 4. aprila predali mladim s Kosova.¹⁰⁶ V makedonskem naselju Vratnica so jo nato 8. aprila prevzeli mladi Makedonci.¹⁰⁷ Štafeto palico so v Kumanovu 13. aprila dobili med svoje

99 Meršol, Mitja. »Kičasta kulisa.« *Delo*, 27. maj 1983, 4.

100 Pirjevec, *Jugoslavija 1918–1992*, 374.

101 Prav tam, 372–373.

102 Fischer, *Slovenska novejša zgodovina 2*, 1168.

103 Pirjevec, *Jugoslavija 1918–1992*, 375.

104 »Scenarij za dan mladosti zavrnen.« *Delo*, 24. marec 1984, 1.

105 »Štafeta iz BiH v Črno goro.« *Delo*, 2. aprila 1984, 1.

106 »Štafeta mladosti na Kosovu.« *Delo*, 5. april 1984, 1.

107 »Štafeta prispela v Makedonijo.« *Delo*, 9. april 1984, 2.

vrste Srbi.¹⁰⁸ Štafeta je deset dni potovala po tej državi, zatem pa se je 23. aprila vrnila v BiH. Mladi Bosanci so jo prevzeli v Donjem Vardištu.¹⁰⁹

V Županiji so jo 28. aprila prevzeli Hrvati.¹¹⁰ Za razliko od prejšnjih let palica na obletnico Titove smrti ni prekinila svoje poti v znak žalovanja.¹¹¹ Tako je 9. maja prispela v Brežice, kjer so jo pričakali slovenski nosilci.¹¹² Po Sloveniji je štafeta potekala do 15. maja, nato so jo Slovenci v Petišovcih zopet predali Hrvatom.¹¹³ Ti so jo nato 18. maja izročili Vojvodincem v Subotici.¹¹⁴ Ti so jo nato srbskim svojcem 22. maja izročili v Smederevu.¹¹⁵

Dan mladosti 1984

Ker je leto prej zaključna prireditev ob dnevu mladosti dvignila veliko prahu, je o njenem poteku razpravljal pripravljalni odbor in predsedstvo zvezne konference ZSMJ v Mostarju. Kljub očitkom iz prejšnjega leta pa je scenarij, o katerem so govorili, kazal, da bo proslava še bolj »veličastna« in s tem tudi dražja kot leto prej.¹¹⁶ Predloge so člani odbora 23. marca zavrnili, ker se z njimi niso strinjale vse mladinske organizacije. Za pripravo novega koncepta proslave je bila imenovana nova scenografska skupina, predlog pa naj bi dodelal sekretariat odbora za proslavo.¹¹⁷ Na koncu se je izkazalo, da so dali zeleno luč podobnemu poteku proslave, ki ga je predvidel že prej zavrnjeni predlog iz Mostarja.¹¹⁸

108 »Štafeta mladosti v Skopju.« *Delo*, 13. april 1984, 2.

109 »Štafeta v BiH.« *Delo*, 24. april 1984, 2.

110 »Štafeta mladosti na Hrvaškem.« *Delo*, 30. april 1984, 2.

111 »Štafeta mladosti v Visu.« *Delo*, 5. maj 1984, 2.

112 »Štafeta palica potuje danes na Dolenjskem.« *Delo*, 10. maj 1984, 1.

113 »Štafeta iz Slovenije na Hrvaško.« *Delo*, 16. maj 1984, 1.

114 »Štafeta mladosti od Subotice do Kovačice.« *Delo*, 19. maj 1984, 2.

115 »Štafeta iz Vojvodine v Srbijo.« *Delo*, 23. maj 1984, 2.

116 Grgič, Jožica. »Scenarij predstave za 25. maj.« *Delo*, 21. marec 1984, 3.

117 Grgič, Jožica. »Scenarij za dan mladosti zavrnjen.« *Delo*, 24. marec 1984, 1.

118 Rajković, Žarko. »Nov scenarij za proslavo dneva mladosti.« *Delo*, 30. marec 1984, 2.

S sprejetim scenarijem je tako slovesnost lahko zaživela – kot vedno 25. maja na stadionu JLA. Tokrat njeno geslo »Naj naših staršev ne žali, probleme bi radi sami ugnali!« ni omenjalo Tita, temveč je pokazalo, da so se mladi zavedali, v kakšnih težavah je bila Jugoslavija. Sama slovesnost je poudarjala način življenja mladih v preteklosti in tedaj. Tako kot vsako leto pa se je prireditev zaključila s predajo štafetne palice. Predsedniku predsedstva ZSMJ, Goranu Radmanu, jo je kot zadnji nosilec izročil Milibor Antović.¹¹⁹

Tudi spremenjeni scenarij ni navdušil v vseh. V Mladini, ki je že leto prej izrazila nezadovoljstvo nad prireditvijo, je Darko Štrajn objavil članek, v katerem se je spraševal o zgodovini tovrstnih proslav. Na tem mestu je zanimiva opazka: *»Ne smemo pozabiti, da je bila ta množična oblika reprezentiranja pripadnosti mladine idealu nacionalne države v obilni meri uporabljena tudi v fašističnih državah.«*¹²⁰ Ob tem tudi povedal, da so bile manifestacije takšne narave sicer zelo značilne tudi v sorodnih socialističnih državah.¹²¹ Vseeno pa ta komentar nehote napove dogodke, ki so sledili tri leta kasneje, in pokaže, da kritika, ki se je pojavila leta 1987, ni nastala šele takrat.

DA BO SVET SVETLEJŠI

Kratek pregled Jugoslavije v letu 1985

Tega leta je zopet zavrelo na Kosovu. Gospodarske težave so mnoge Srbe prisilile, da se z območja izselijo. Srbski mediji so te selitve uporabili kot dokaz, da naj bi se na območju nad Srbi izvajali genocid. To je vodilo v peticijo, v kateri so Srbi in Črnogorci s Kosova zahtevali, da se jih ščiti pred Albanci. Intelektualci iz Beograda so zahtevali, da se Kosovu odvzame avtonomijo in območje vojaško zasede.¹²²

119 Rajković, Žarko. »Pripravljeni smo delati in prevzeti odgovornost.« *Delo*, 26. maj 1984, 1.

120 Štrajn, Darko. »Beograjska masovka.« *Mladina*, 30. maj 1984, 4–5.

121 Prav tam, 4–5.

122 Pirjevec, *Jugoslavija 1918–1992*, 375–376.

Gospodarska kriza je bila huda tudi v ostalih predelih države. Cene živil so se podvojile, plače pa so bile vse nižje. Začel se je razmah črnborzijanstva, tatvin in neplačevanja računov, proti katerim oblast ni ukrepala.¹²³

Potek štafete 1985

Štirideseta štafeta mladosti je svojo pot začela v Kragujevcu v Srbiji. Na pot jo je 24. marca ponesel Radoslav Jeremić.¹²⁴ Mladi Srbi so štafetno palico predali makedonskim sovrstnikom 29. marca v Preševu.¹²⁵ V Kačaniku so jo 3. aprila dobili kosovski mladinci.¹²⁶ Po Kosovu je potovala do 7. aprila, ko so jo v Zubinem Potoku prevzeli Črnogorci.¹²⁷ V Grudu so jo 11. aprila sprejeli Hrvatje.¹²⁸ Tam je potovala do 16. aprila, še isti dan pa je prišla v Slovenijo in začela svojo pot v Sečovljah.¹²⁹ Slovenci in Hrvati so si palico zopet izmenjali 22. aprila na Bregani.¹³⁰

Štafeta je obiskala še nekaj krajev na Hrvaškem, zatem pa so jo 29. aprila v Neumu medse sprejeli mladi iz Bosne in Hercegovine.¹³¹ Tam se je mudila do 8. maja, ko so jo v Dubici spet prevzeli Hrvati in jo peljali na zadnji del poti po tej republiki in nato do Zagreba.¹³² Naslednji dan se je vrnila v BiH, in sicer v Bosanski Brod.¹³³ Štafeta je v Vojvodino prispela 13. maja, takrat je pot začela v Senti.¹³⁴ V Kladovu so jo 19. maja prevzeli Srbi.¹³⁵ Dan pred zaključno prireditvijo na stadionu JLA je štafetna palica prišla v Beograd.¹³⁶

123 Prav tam, 376–377.

124 »Štafeta mladosti na štirideseti poti po SFRJ.« *Delo*, 25. marec 1985, 1.

125 »Štafeta mladosti v Makedoniji.« *Delo*, 30. marec 1985, 1.

126 »Štafeta iz Makedonije na Kosovo.« *Delo*, 4. april 1985, 1.

127 »Štafeta mladosti v Črni gori.« *Delo*, 7. april 1985, 1.

128 »Štafeta na Hrvaškem.« *Delo*, 12. april 1985, 1.

129 »Štafeta mladosti danes v Sloveniji.« *Delo*, 16. april 1985, 2.

130 »Štafeta med mladimi na Hrvaškem.« *Delo*, 23. april 1985, 1.

131 »Štafeta v Bosni in Hercegovini.« *Delo*, 30. april 1985, 1.

132 »Štafeta mladosti v Zagrebu.« *Delo*, 9. maj 1985, 1.

133 »Štafeta mladosti spet v BiH.« *Delo*, 10. maj 1985, 2.

134 »Štafeta mladosti v Senti.« *Delo*, 14. maj 1985, 2.

135 »Štafeta mladosti na poti po Srbiji.« *Delo*, 20. maj 1985, 2.

136 »Mladina varuje vrednote naše družbe.« *Delo*, 25. maj 1985, 1.

Dan mladosti 1985

Slovesna proslava ob dnevu mladosti je to leto nosila naziv »Da bi bil svet lepši«. S tem so mladi zopet opozorili na stanje v državi in poudarili tudi svoj neugoden položaj. Predsednica ZSMJ, Silvija Žugić-Rijavec, je v svojem govoru, po tem ko je od zadnjega nosilca Zorana Vignjevića prevzela štafeto palico, sicer vseeno poudarila, da morajo ostati na Titovi poti. Sama proslava je odgovorila na nacionalne napetosti v državi tako, da so med tekom s štafeto tekli mladi iz različnih republik v znak enotnosti, ki to v realnosti ni bila več. Po zaključku uradnega dela so se mladi zbrali na Trgu Marxa in Engelsa (danes Trg Nikole Pašića), kjer so nastopile številne rockovske skupine.¹³⁷

ZBUDI SE, NEKAJ SE DOGAJA, OBŽALOVAL BOŠ, ČE BOŠ TO PRESPAL

Kratek pregled Jugoslavije v letu 1986

Maja 1986 je Branko Mikulić zamenjal Milko Planinc na vrhu vlade. Ob tem so v vladi obljubljali izvedbo konkretnih ukrepov, ki bi zaustavili krizo, a do teh v resnici ni prišlo oziroma so bili ti na koncu le še bolj škodljivi.¹³⁸

Napetosti so krepile javne razprave o spremembi ustave. Predlagane spremembe so slovenski intelektualci označili za nevarne, kajti vodile naj bi v centralizacijo.¹³⁹ Srbski intelektualci pa so 24. septembra objavili t. i. memorandum SANU (Srbske akademije znanosti in umetnosti), v katerem so zapisali, da sta usodo Jugoslavije od prvega zasedanja AVNOJ-a dalje tvorili le Hrvaška in Slovenija, ki naj bi skupaj nastopali v skriti protisrbski koaliciji. Zahtevali so združitev vseh Srbov v eni državi.¹⁴⁰ Trditve memoranduma je politični vrh v državi zavrnil in obsodil.¹⁴¹

137 Rajković, Žarko. »Mladost ni prednost, tudi naš čas zahteva junake.« *Delo*, 27. maj 1985, 1.

138 Pirjevec, *Jugoslavija 1918–1992*, 379, 383.

139 Fischer, *Slovenska novejša zgodovina 2*, 1170–1171.

140 Repe in Kerec, *Slovenija, moja dežela: družbena revolucija v osemdesetih letih*, 62.

141 Fischer, *Slovenska novejša zgodovina 2*, 1170–1171.

Potek štafete 1986

Enainštirideseta štafeta mladosti je 22. marca 1986 začela pot v Peči na Kosovu.¹⁴² V Vratnici pri Tetovu so 26. marca kosovski mladinci predali štafeto Makedoncem.¹⁴³ V Kumanovu so jo nato 31. marca dobili Srbi in jo do 5. aprila nosili po republiki.¹⁴⁴ Potem so jo v Plevljah izročili Črnogorcem.¹⁴⁵ Pet dni je štafeta potovala po Črni gori, dokler je niso 10. aprila prevzeli Hrvati v bližini naselja Igalo.¹⁴⁶ Naslednji so jo v roke dobili Slovenci, in sicer 16. aprila v Bistrici ob Sotli.¹⁴⁷

Na Hrvaško se je palica vrnila 22. aprila, ko so jo sprejeli mladi iz Čakovca.¹⁴⁸ Po Hrvaškem je štafetna palica potovala do 28. aprila, nato pa je v Gabela Polju prišla v roke nosilcev iz Bosne in Hercegovine.¹⁴⁹ Štafeta je 8. maja zopet zavila na Hrvaško, tokrat je potovala iz Jesenovca v Zagreb.¹⁵⁰ Od tam je 9. maja pripotovala še v Ljubljano.¹⁵¹ Že dva dni kasneje je bila zopet v BiH.¹⁵² Od tam je 12. maja prispela v Vojvodino, predaja je potekala v naselju Jamena.¹⁵³ Po avtonomni pokrajini je potovala do 18. maja, ko so palico dobili v Bogatiču Srbi iz republike.¹⁵⁴ Štafeta je 23. maja zaključila svojo pot v Beogradu.¹⁵⁵

Dan mladosti 1986

Rdeča nit zaključne prireditve ob 25. maju je bila želja mladih po boljši prihodnosti in izhodu iz težav, tako v Jugoslaviji kot v preostalemu

142 »Štafeta mladosti krenila na pot.« *Delo*, 24. marec 1986, 1.

143 »Štafeta mladosti v Makedoniji.« *Delo*, 27. marec 1986, 1.

144 »Štafeta iz Makedonije v Srbijo.« *Delo*, 1. april 1986, 1.

145 »Štafeta mladosti v rokah mladih Črnogorcev.« *Delo*, 7. april 1986, 1.

146 »Štafeta mladosti v rokah hrvaških mladincev.« *Delo*, 11. april 1986, 1.

147 »Štafeta mladosti v Sloveniji.« *Delo*, 17. april 1986, 1.

148 »Slovesen sprejem štafete v Čakovcu.« *Delo*, 23. april 1986, 1.

149 »Štafeta mladosti v Bosni in Hercegovini.« *Delo*, 29. april 1986, 1.

150 »Štafeta mladosti na Hrvaškem.« *Delo*, 9. maj 1986, 1.

151 »Štafeta mladosti v Ljubljani.« *Delo*, 10. maj 1986, 1.

152 »Štafeta mladosti potuje po BiH.« *Delo*, 12. maj 1986, 2.

153 »Štafeta mladosti v Vojvodini.« *Delo*, 13. maj 1986, 1.

154 »Štafeta mladosti v Srbiji.« *Delo*, 19. maj 1986, 1.

155 »Štafeta mladosti prispela na območje Beograda.« *Delo*, 24. maj 1986, 2.

svetu. Naslov slovesnosti »Zbudi se, nekaj se dogaja, obžaloval boš, če boš to prespal« je tako mlade zopet pozval, da se zavejo svojega položaja v družbi, če se ga še niso. V samem programu pa so nastopajoči oblast pozvali, da še naprej poskuša s stabilizacijo države, in s sliko Jugoslavije opozarjali na bratstvo in enotnost. Opozorili so tudi na okoljske probleme, predvsem na jedrske elektrarne zaradi nesreče v Černobilu. Tudi tega leta je štafeto kot zadnja prejela predsednica ZSMJ, Silvija Žugić-Rijavec, tokrat od zadnje nosilke, Tatjane Godevske. Predsednica je zopet izrekla že vsakoletna zatrdila, da mladi ostajajo zvesti Titu, delu in samoupravljanju.¹⁵⁶

ZADNJIČ NA POTI

Kratek pregled Jugoslavije v letu 1987

Predlog ustavnih sprememb je bil sprejet na začetku leta 1987, a Slovenci so zopet poudarjali nevarnost centralizma in branili obstoječo ustavo. Intelektualci pa so bili še vedno ogorčeni nad vsebino memoranduma SANU in se na srbske zahteve odzvali s prispevki, ki so ji sicer začeli pripravljati že spomladi leta 1986. Ta besedila je februarja objavila *Nova revija* v svoji 57. številki.¹⁵⁷ Oblast se je na vsebino 57. številke odzvala kritično, a uredniki revije in avtorji besedil niso bili sodno preganjani.¹⁵⁸

Stanje na Kosovu se je tega leta zopet začelo slabšati. Komite za zaščito kosovskih Srbov in Črnogorcev je začel izvajati mitinge,¹⁵⁹ na katerih so udeleženci in politiki zahtevali spremembo ustave in pa odvzem kosovske avtonomije.¹⁶⁰ Ob tem pa je srbski predsednik Slobodan Milošević začel ciljati na albanske politike, ki se mu niso bili pripravljeni podrediti, in dosegel oslabitev kosovske zveze komunistov.¹⁶¹

156 Rajković, Žarko. »Utrip življenja Jugoslavije, kot ga vidi naša mladina.« *Delo*, 26. maj 1986, 1.

157 Fischer, *Slovenska novejša zgodovina* 2, 1171–1174.

158 Pirjevec, *Jugoslavija 1918–1992*, 382–383.

159 Prav tam, 386.

160 Fischer, *Slovenska novejša zgodovina* 2, 1181.

161 Pirjevec, *Jugoslavija 1918–1992*, 387.

Plakatna afera

Za organizacijo dneva in štafete mladosti je bila leta 1987 zadolžena Zveza socialistične mladine Slovenije (ZSMS).¹⁶² Navdušenja nad to tradicijo pa med mladimi Slovenci ni bilo več veliko, kajti po poročanju *Mladine* naj bi v javnomnenjski raziskavi kar 87 % slovenskih mladincev izrazilo nasprotovanje zaključni prireditvi ob dnevu mladosti.¹⁶³ ZSMS je sicer predlagala ukinitvev obreda, a je v Beogradu naletela na gluha ušesa in ga je bila tako primorana izvesti.¹⁶⁴

Poleg izbora zaključnega scenarija za proslavo 25. maja so morali oblikovati tudi štafetno palico in propagandne plakate. Za slednje so bili izbrani člani umetniške skupine Neue Slowenische Kunst oz. njihov oddelek za oblikovanje Studio Novi Kolektivizem (Studio NK).¹⁶⁵ Plakat, ki so si ga zamislil umetniki Studia NK, je upodabljal mladega fanta, ki je v levi roki nosil štafetno palico, v desni pa je držal jugoslovansko zastavo. Za podlago plakata so vzeli sliko nemškega umetnika Richarda Kleina z naslovom *Tretji rajh*, ki je namesto jugoslovanskih simbolov upodabljala nacistične. Ko je za to izvedela širša javnost konec februarja oz. v začetku marca, se je v Jugoslaviji o spornem plakatu na veliko razpravljalo. Na val kritik se je ZSMS odzvala s trditvijo, da o izvoru plakata niso vedeli, in se je po zahtevah ZKS od Studia NK distancirala. Studio NK se je na kritike odzval z izjavo, v kateri so plakat zagovarjali, saj je bil, kot so ga videli sami, protifašističen, in ob tem zahteval umetniško svobodo.¹⁶⁶

Odziv na plakat je bil v medijih tako velik, da so na koncu za pomiritev v vodstvu ZSMS sklenili, da se oblikuje nov plakat in tudi nova štafetna palica.¹⁶⁷ Tudi prvo palico je zasnoval Studio NK, ki je z njeno težo in velikostjo želel opozoriti na zastarelost tradicije štafete in proslave ter

¹⁶² Fischer, *Slovenska novejša zgodovina* 2, 1173.

¹⁶³ »Klic k razumu.« *Mladina*, 13. marec 1988, 1.

¹⁶⁴ Fischer, *Slovenska novejša zgodovina* 2, 1173.

¹⁶⁵ Stepančič, Lilijana. »Popis: estetski konteksti osnutka plakata NK za dan mladosti 198.« V: *Plakatna afera 1987*, ur. Nataša Strlič, 33–55. Ljubljana: Muzej novejša zgodovine Slovenije, 2009, 33.

¹⁶⁶ Vurnik, Blaž. »Plakatna afera.« V: *Plakatna afera 1987*, ur. Nataša Strlič, 7–18, Ljubljana: Muzej novejša zgodovine Slovenije, 2009, 7, 12–13.

¹⁶⁷ Prav tam, 14, 17.

njuno vlogo v čaščenju kulta osebnosti že sedem let mrtvega Tita.¹⁶⁸ Člani studia NK so bili tudi kazensko preganjani, ker naj bi s plakatom žalili SFRJ, a na koncu je javno sodišče v Ljubljani postopek zavrglo.¹⁶⁹

Potek štafete 1987

Po kontroverznem začetku meseca bi morala štafeta kreniti na pot 20. marca iz Slovenije. Štafetno palico bi morali na ta dan planinci s Kredarice ponesti na Triglav, od koder bi nato dvainštirideseta štafeta mladosti začela svojo pot. To pa na načrtovani dan ni bilo mogoče zaradi plazu.¹⁷⁰ Dva dni kasneje, 23. marca, je alpinistom le uspelo štafetno palico nesti na Triglav in tako je z manjšo zamudo začela svojo pot po Sloveniji in Jugoslaviji.¹⁷¹

V Sečovljah so štafetno palico medse sprejeli mladi Hrvati.¹⁷² Ta je nato do 1. aprila potovala po republiki, dokler je v Guberu niso prevzeli mladi iz Bosne in Hercegovine.¹⁷³ Do 7. aprila se je štafeta mudila v BiH, nato pa so jo v Trebinjah dobili v roke Črnogorci.¹⁷⁴ V Rožajah so jo 11. aprila prevzeli mladi s Kosova, kjer je potem potovala pet dni.¹⁷⁵ V Makedonijo je prispela 16. aprila, ko so jo nosilci prinesli v naselje Globočica.¹⁷⁶ V Preševu so jo nato 21. aprila medse sprejeli Srbi,¹⁷⁷ ki so jo nato 27. aprila predali Vojvodincem v Kovinu.¹⁷⁸ Maja se je štafeta vrnila na Hrvaško, kjer je ostala do 8. v mesecu.¹⁷⁹ Zatem je ponovno obiskala dele BiH, kjer je potovala do 15. maja. Bosanski mladinci so

168 Fischer, *Slovenska novejša zgodovina* 2, 1173.

169 Vurnik, Blaž. »Plakatna afera.« 14.

170 Verbič, Darja. »Odhod s Kredarice.« *Delo*, 21. marec 1987, 1.

171 Verbič, Darja. »Garanje skozi sneg: Štafeta s Triglava!« *Delo*, 23. marec 1987, 1.

172 Šuligoj, Boris. »Slovenski mladinci predali štafeto.« *Delo*, 28. marec 1987, 1.

173 »Štafetna palica v BiH.« *Delo*, 2. april 1987, 1.

174 »Štafetna palica nadaljuje pot po Črni gori.« *Delo*, 8. april 1987, 1.

175 »Štafeta potuje po Kosovu.« *Delo*, 13. april 1987, 1.

176 »Štafeta mladosti v SR Makedoniji.« *Delo*, 17. april 1987, 1.

177 »Štafeta prišla v Srbijo.« *Delo*, 22. april 1987, 1.

178 »Štafeta mladosti v Vojvodini.« *Delo*, 28. april 1987, 1.

179 »Štafeta mladosti na poti v Varaždin.« *Delo*, 4. maj 1987, 2.

jo od Hrvatov prejeli v Bosanski Gradiški.¹⁸⁰ Sami so jo nato 15. maja predali Srbom v Malem Zvorniku. Po Srbiji je štafeta opravila še zadnje kilometre pred prireditvijo 25. maja.¹⁸¹

Dan mladosti 1987

Za dan mladosti so organizatorji marca predvideli, da bo pred samo izvedbo prireditve na stadionu JLA potekala nogometna tekma, ob tem pa so izbrali tudi enega izmed 12. predlogov za scenarij ob slovesnosti.¹⁸² Mesec kasneje so zaradi pritožb nad izbranim scenarijem tega spremenili in iz programa umaknili tudi nogometno tekmo.¹⁸³

Kljub vsem zagatam se je slovesnost 25. maja kot vsako leto odvijala na stadionu JLA. Čeprav so organizatorji v scenariju napovedovali spremembe, je bila tudi prireditev leta 1987 podobna tistim iz preteklih let. Proslava se je zaključila ob predaji štafetne palice iz rok poslednje nosilke Rajmonde Broshai v roke predsedniku konference ZSMJ, Hashimu Rexhepiju. Kot vedno je sledil tudi ognjemet v Beogradu, ki ga je spremljala pesem »Druže Tito, mi se ti kunemo«.¹⁸⁴

Ukinitve

Prej omenjene slovenske zahteve po ukinitvi štafete mladosti segajo v bistvu že v leto 1986. Tega leta so 10. decembra, na svetovni dan človekovih pravic, ljubljanski študentje protestno zažgali lesen hlod, ki naj bi predstavljal štafetno palico. Dogodek je organizirala Univerzitetna konferenca Zveze socialistične mladine Slovenije (ZSMS) v Ljubljani.¹⁸⁵ Takrat so bili sodelujoči na dogodku deležni ostrih kritik,¹⁸⁶ a po burnih dogodkih leta 1987 se je razprava o tem, kako naprej, le začela. Februarja 1988 je predsedstvo ZSMJ v Beogradu dalo predlog, da se štafeto ukine,

180 »Štafeta mladosti je včeraj prišla v BiH. *Delo*, 9. maj 1987, 2.

181 »Štafeto mladosti so prevzeli mladi iz SR Srbije.« *Delo*, 16. maj 1987, 2.

182 Verbič, »Koncept slovenske štafete mladosti se uresničuje« 1.

183 »Scenarij prireditve ob dnevu mladosti bodo spremenili.« *Delo*, 25. april 1987, 1.

184 Rajković, Žarko. »Slavje dneva mladosti z zastarelo pozlato.« *Delo*, 26. maj 1987, 1.

185 Strlič, »Kratka zgodovina štafete in dneva mladosti,« 68.

186 Lojzelj, Samo. »Pokop obreda?« *Mladina*, 5. februar 1988, 31.

ki je bil po kratki razpravi sprejet.¹⁸⁷ S tem je bilo dolgoletne tradicije štafetne palice, ki je potovala po vseh republikah SFRJ, konec. Namesto štafete so bile v mesecu maju tako organizirane številne okrogle mize po vseh delih države.¹⁸⁸ Tudi prireditev v Beogradu je čakala podobna usoda, kajti mladi iz Slovenije, Črne gore in Kosova na njej niso več želeli sodelovati, enako je bilo tudi s predstavniki JLA. Slovesnost je 25. maja 1988 sicer na stadionu JLA bila, a le v obliki baletne predstave. To pa je bila tudi zadnja takšna predstava ob dnevu mladosti, kajti v naslednjih letih so bili namesto proslave za mlade organizirani festivali, koncerti in že prej omenjene okrogle mize.¹⁸⁹

ZAKLJUČEK

Tradicije štafetnega teka in zaključne proslave ob dnevu mladosti v Beogradu ni bilo mogoče končati kar istočasno s Titovo smrtjo leta 1980. Obreda sta namreč postala nov vezni element, ki so ga jugoslovanski narodi po izgubi velikega predsednika potrebovali, sploh v kriznih osemdesetih letih. V času, ko se je oblast otepala pravih sprememb sistema, sta bili štafeta in proslava tako eni izmed stalnic, nad katerima pa se vsaj sprva javnost še ni zgražala, kljub temu da sta bili način, preko katerega se je še naprej izvajala propaganda o jugoslovanskem bratstvu in enotnosti ter socialističnih idealih in samoupravljanju. Poleg tega pa sta skrbeli za to, da se je poveličevanje pokojnega predsednika nadaljevalo, kar je razvidno tudi v tem, da so štiri proslave po njegovi smrti nosile gesla z njegovim imenom in da je štafeta za obletnico njegove smrti vsaj do leta 1983 mirovala v znak žalovanja. Prav leto 1983 pa je tisto, za katero lahko rečemo, da je sprožilo val sprememb, ki so se nato nadaljevale do leta 1987. Kritike, ki jih je zaključna slovesnost takrat prejela, organizatorji niso spregledali, temveč so začeli z razmišljanjem o tem, kako slovesnost spremeniti. Tako so naslovi prireditev ob dnevu mladosti nehali neposredno omenjati Tita, čeprav je bil njegov duh v programih še vedno prisoten, in se začeli navezovati

187 Albrecht, Matjaž. »Armija, kriza in štafeta.« *Mladina*, 5. februar 1988, 31.

188 »Mladina namesto štafete.« *Mladina*, 13. maj 1988, 11.

189 Repe in Kerec, *Slovenija, moja dežela: družbena revolucija v osemdesetih letih*, 19.

bolj na problematiko jugoslovanskih mladostnikov, katerih dan naj bi 25. maj tudi sicer bil. Mladi so v scenarijih opozarjali na aktualne probleme časa in od oblasti zahtevali rešitve, a ne na način, ki bi sprožil kakršnokoli ogorčenje ali oporekanja. Do tega je prišlo šele leta 1987 s plakatno afero. S to je bila jugoslovanska javnost soočena z dejstvom, da štafeta in dan mladosti spominjata na obrede in simbole, ki so se jih posluževale fašistične družbe, proti katerimi so se morali jugoslovanski narodi boriti za svoj obstanek. Take kritike ni bilo mogoče spregledati, kar je pokazal izjemen medijski odziv na plakat Studia NK. Štafeta in dan mladosti tako nista mogla biti več utopična različica Jugoslavije, ampak sta bila, kot država sama, postavljena na realna tla in dočakala svoj konec. Ni naključje, da se je to zgodilo v času, ko je Jugoslavija počasi korakala svojemu koncu naproti, in v času, ko niti spomin na Tita tega ni mogel več preprečiti.

VIRI IN LITERATURA

Časopisni viri

- »Četrtega maja delovno in dostojanstveno.« *Delo*, 26. marec 1981, 1.
- »Geslo mladosti: svojo srečo gradimo v miru s pesmijo.« *Delo*, 28. marec 1983, 1.
- »Iz Banjaluke do Prijedora.« *Delo*, 28. marec 1984, 2.
- »Iz Drniša do Vele Luke.« *Delo*, 30. marec 1983, 2.
- »Iz Titovega Drvarja do Duvna.« *Delo*, 30. marec 1984, 2.
- »Iz Vele Luke v Imotski.« *Delo*, 31. marec 1983, 2.
- »Iz Vojvodine čez Donavo v Vukovarju.« *Delo*, 6. maj 1983, 1.
- »Klic k razumu.« *Mladina*, 13. marec 1988, 1.
- »Mladina namesto štafete.« *Mladina*, 13. maj 1988, 11.
- »Mladina varuje vrednote naše družbe.« *Delo*, 25. maj 1985, 1.
- »Naše želje odmevajo v srcih vseh Jugoslovanov.« *Mladina*, 27. marec 1980, 4.
- »Neposreden televizijski prenos pogreba.« *Delo*, 7. maj 1980, 9.
- »Od Indije do Novega Sada.« *Delo*, 3. maj 1983, 2.
- »Od Prištine do Vitine.« *Delo*, 18. april 1983, 2.
- »Pot nosilec štafete je pot ljubezni do Tita.« *Delo*, 28. marec 1980, 2.
- »Pot štafete od Strumice do M. Vinice.« *Delo*, 25. marec 1982, 2.
- »Predsedniku Titu pozdravi in želje vseh Jugoslovanov.« *Mladina*, 27. marec 1980, 3.
- »Predstava sožitja, moči in trdnosti.« *Delo*, 24. maj 1983, 2.
- »Prisrčen sprejem v Nikšiću.« *Delo*, 25. marec 1981, 2.
- »Prisrčen sprejem v Nišu.« *Delo*, 27. marec 1985, 2.
- »Proslava dneva mladosti bo taka kot prejšnja leta.« *Delo*, 7. april 1981, 2.
- »Prvi kilometri štafete mladosti po Sloveniji.« *Delo*, 11. maj 1983, 1.
- »S cvetjem in pesmijo najboljše želje za Tita.« *Delo*, 27. marec 1980, 2.
- »S Hrvaškega na pot po krajih BiH.« *Delo*, 1. april 1983, 1.
- »Scenarij prireditve ob dnevu mladosti bodo spremenili.« *Delo*, 25. april 1987, 1.

- »Scenarij za dan mladosti završen.« *Delo*, 24. marec 1984, 1.
- »Sedemdnavno splošno ljudsko žalovanje.« *Delo*, 5. maj 1980, 2.
- »Simbol mladine, njenega dela in njenih želja.« *Mladina*, 5. maj 1980, 10.
- »Simbolična izročitev na Donavi.« *Delo*, 21. maj 1981, 1.
- »Slovesen sprejem štafete v Čakovcu.« *Delo*, 23. april 1986, 1.
- »Sporočilo štafete mladosti.« *Delo*, 25. maj 1983.
- »Svečani sprejem štafetne palice v Zagrebu.« *Delo*, 8. maj 1982, 1.
- »Štadion JLA te dni v mladostnem utripu.« *Delo*, 23. maj 1980, 3.
- »Štafeta iz BiH v Črno goro.« *Delo*, 2. aprila 1984, 1.
- »Štafeta iz Bitole v Tetovu.« *Delo*, 23. marec 1982, 2.
- »Štafeta iz Črne gore na Kosovo.« *Delo*, 20. maj 1982, 1.
- »Štafeta iz Makedonije na Kosovo.« *Delo*, 4. april 1985, 1.
- »Štafeta iz Makedonije v Srbijo.« *Delo*, 1. april 1986, 1.
- »Štafeta iz Slovenije na Hrvaško.« *Delo*, 16. maj 1984, 1.
- »Štafeta iz Slovenije na Hrvaško.« *Delo*, 30. april 1982, 1.
- »Štafeta iz Srbije v BiH, Povsod slovesen sprejem.« *Delo*, 13. april 1981, 1.
- »Štafeta iz Tetova v Strumico.« *Delo*, 24. marec 1982, 2.
- »Štafeta iz Vojvodine v Srbijo.« *Delo*, 23. maj 1984, 2.
- »Štafeta je prispela v Sarajevo.« *Delo*, 19. maj 1983, 1.
- »Štafeta je sklenila pot po Sloveniji.« *Delo*, 30. april 1980, 1.
- »Štafeta med mladimi na Hrvaškem.« *Delo*, 23. april 1985, 1.
- »Štafeta mladosti – izraz ponosa mlade generacije.« *Delo*, 23. marec 1981, 1.
- »Štafeta mladosti danes v Sloveniji.« *Delo*, 16. april 1985, 2.
- »Štafeta mladosti iz Prilepa krenila na pot.« *Delo*, 22. marec 1982, 1.
- »Štafeta mladosti je včeraj prišla v BiH. *Delo*, 9. maj 1987, 2.
- »Štafeta mladosti krenila na pot.« *Delo*, 24. marec 1986, 1.
- »Štafeta mladosti na Hrvaškem.« *Delo*, 18. april 1981, 1.

- »Štafeta mladosti na Hrvaškem.« *Delo*, 19. april 1982, 1.
- »Štafeta mladosti na Hrvaškem.« *Delo*, 21. april 1980, 1.
- »Štafeta mladosti na Hrvaškem.« *Delo*, 30. april 1984, 2.
- »Štafeta mladosti na Hrvaškem.« *Delo*, 9. maj 1986, 1.
- »Štafeta mladosti na Kosovu.« *Delo*, 5. april 1984, 1.
- »Štafeta mladosti na poti po Srbiji.« *Delo*, 20. maj 1985, 2.
- »Štafeta mladosti na poti v Varaždin.« *Delo*, 4. maj 1987, 2.
- »Štafeta mladosti na štirideseti poti po SFRJ.« *Delo*, 25. marec 1985, 1.
- »Štafeta mladosti od Duvna do Stolca.« *Delo*, 31. marec 1984, 2.
- »Štafeta mladosti od Prištine do Kačanika.« *Delo*, 26. marec 1986, 2.
- »Štafeta mladosti od Subotice do Kovačice.« *Delo*, 19. maj 1984, 2.
- »Štafeta mladosti potuje po BiH.« *Delo*, 12. maj 1986, 2.
- »Štafeta mladosti prispela na območje Beograda.« *Delo*, 24. maj 1986, 2.
- »Štafeta mladosti prispela v Titograd.« *Delo*, 3. april 1984, 2.
- »Štafeta mladosti sklenila pot bratstva po Vojvodini.« *Delo*, 29. marec 1980, 1.
- »Štafeta mladosti spet v BiH.« *Delo*, 10. maj 1985, 2.
- »Štafeta mladosti v Banjaluki.« *Delo*, 27. marec 1984, 2.
- »Štafeta mladosti v Bosni in Hercegovini.« *Delo*, 29. april 1986, 1.
- »Štafeta mladosti v Črni gori.« *Delo*, 7. april 1985, 1.
- »Štafeta mladosti v Leskovcu.« *Delo*, 22. maj 1981, 1.
- »Štafeta mladosti v Ljubljani.« *Delo*, 10. maj 1986, 1.
- »Štafeta mladosti v Makedoniji.« *Delo*, 27. marec 1986, 1.
- »Štafeta mladosti v Makedoniji.« *Delo*, 30. marec 1985, 1.
- »Štafeta mladosti v Makedoniji.« *Delo*, 31. marec 1981, 1.
- »Štafeta mladosti v Prištini.« *Delo*, 25. marec 1986, 2.
- »Štafeta mladosti v Prištini.« *Delo*, 6. april 1985, 2.
- »Štafeta mladosti v rokah hrvaških mladincev.« *Delo*, 11. april 1986, 1.

- »Štafeta mladosti v rokah mladih Črnogorcev.« *Delo*, 7. april 1986, 1.
- »Štafeta mladosti v Senti.« *Delo*, 14. maj 1985, 2.
- »Štafeta mladosti v Skopju.« *Delo*, 13. april 1984, 2.
- »Štafeta mladosti v Skopju.« *Delo*, 3. april 1985, 2.
- »Štafeta mladosti v Sloveniji.« *Delo*, 17. april 1986, 1.
- »Štafeta mladosti v SR Makedoniji.« *Delo*, 17. april 1987, 1.
- »Štafeta mladosti v SR Srbiji.« *Delo*, 6. april 1981, 1.
- »Štafeta mladosti v Srbiji.« *Delo*, 19. maj 1986, 1.
- »Štafeta mladosti v Srbiji.« *Delo*, 20. maj 1983, 1.
- »Štafeta mladosti v Srbiji.« *Delo*, 31. marec 1980, 1.
- »Štafeta mladosti v Visu.« *Delo*, 5. maj 1984, 2.
- »Štafeta mladosti v Vojvodini.« *Delo*, 13. maj 1986, 1.
- »Štafeta mladosti v Vojvodini.« *Delo*, 28. april 1987, 1.
- »Štafeta mladosti v Vojvodini.« *Delo*, 7. april 1982, 1.
- »Štafeta mladosti v Zagrebu.« *Delo*, 9. maj 1985, 1.
- »Štafeta mladosti v Zenici.« *Delo*, 26. april 1984, 2.
- »Štafeta mladosti, naš ponos in obljuba Titu.« *Delo*, 23. marec 1981, 2.
- »Štafeta na Hrvaškem.« *Delo*, 12. april 1985, 1.
- »Štafeta na pot po Jugoslaviji.« *Delo*, 26. marec 1984, 1.
- »Štafeta na poti po Sloveniji.« *Delo*, 24. april 1982, 1.
- »Štafeta nadaljuje pot po Hrvaški.« *Delo*, 17. maj 1983, 1.
- »Štafeta nadaljuje pot po Vojvodini.« *Delo*, 8. april 1982, 2.
- »Štafeta nosi pozdrave in najboljše želje.« *Delo*, 14. april 1980, 2.
- »Štafeta od Ivangrada do Vučitrna.« *Delo*, 15. april 1983, 1.
- »Štafeta od Svetožareva do Aleksinca.« *Delo*, 26. marec 1985, 2.
- »Štafeta ostaja simbol Titove poti.« *Delo*, 26. marec 1981, 2.
- »Štafeta po Bosanski Krajini.« *Delo*, 10. maj 1982, 2.

- »Štafeta potuje iz Titograda proti Kosovu.« *Delo*, 17. maj 1982, 1.
- »Štafeta potuje po Kosovu.« *Delo*, 13. april 1987, 1.
- »Štafeta potuje po Srbiji.« *Delo*, 25. april 1983, 1.
- »Štafeta prepotovala Dalmacijo.« *Delo*, 6. maj 1981, 2.
- »Štafeta prispela v BiH.« *Delo*, 13. april 1982, 1.
- »Štafeta prispela v BiH.« *Delo*, 9. maj 1981, 1.
- »Štafeta prispela v Makedonijo.« *Delo*, 9. april 1984, 2.
- »Štafeta prispela v Skopje.« *Delo*, 26. marec 1982, 2.
- »Štafeta prispela v Srbijo.« *Delo*, 27. marec 1982, 1.
- »Štafeta prispela v Titograd.« *Delo*, 10. april 1985, 2.
- »Štafeta prispela v Titov Drvar.« *Delo*, 29. marec 1984, 2.
- »Štafeta prispela v Vojvodino.« *Delo*, 30. aprila 1983, 1.
- »Štafeta prišla v Srbijo.« *Delo*, 22. april 1987, 1.
- »Štafeta spet na Hrvaškem.« *Delo*, 30. april 1981, 1..
- »Štafeta v BiH.« *Delo*, 24. april 1984, 2.
- »Štafeta v Bosni in Hercegovini.« *Delo*, 30. april 1985, 1.
- »Štafeta v črnogorskem Primorju.« *Delo*, 24. marec 1981, 2.
- »Štafeta v Leskovcu.« *Delo*, 28. marec 1985, 2.
- »Štafeta v rokah mladih iz Črne gore.« *Delo*, 16. april 1980, 1.
- »Štafeta v rokah mladih s Kosova.« *Delo*, 27. marec 1981, 1.
- »Štafeta v Skopju.« *Delo*, 29. marec 1986, 2.
- »Štafeta v Sloveniji.« *Delo*, 24. april 1981, 1.
- »Štafeta v Titovem Užicu. Tri štafete iz Avstralije.« *Delo*, 22. maj 1985, 2.
- »Štafeta v Vojvodini..« *Delo*, 16. maj 1981, 1.
- »Štafeta v Vranju.« *Delo*, 29. marec 1985, 2.
- »Štafetna palica nadaljuje pot po Črni gori.« *Delo*, 8. april 1987, 1.
- »Štafetna palica potuje danes na Dolenjskem.« *Delo*, 10. maj 1984, 1.

- »Štafetna palica v BiH.« *Delo*, 2. april 1987, 1.
- »Štafetna palica v rokah makedonskih mladincev.« *Delo*, 8. april 1980, 2.
- »Štafetna palica že pri mladih v Črni gori.« *Delo*, 11. april 1983, 1.
- »Štafetna palica že v Beogradu.« *Delo*, 24. maj 1982, 1.
- »Štafeto gostijo Zagorci.« *Delo*, 22. april 1982, 2.
- »Štafeto mladosti so prevzeli mladi iz SR Srbije.« *Delo*, 16. maj 1987, 2.
- »Tovariš Tito, s štafeto ti dajemo tudi del sebe.« *Delo*, 26. marec 1980, 2.
- »Tretji dan potovanja po Kosovu.« *Delo*, 22. maj 1982, 2.
- »Veličastni sprejemi za nosilce štafetne palice.« *Delo*, 25. marec 1980, 2.
- »Zadnja častna straža mladine.« *Delo*, 9. maj 1980, 3.
- »Zdravljenje predsednika Tita se nadaljuje.« *Delo*, 12. januar 1980.
- Albreht, Matjaž. »Armija, kriza in štafeta.« *Mladina*, 5. februar 1988, 31.
- Dukić, Slobodan in Viktor Širec. »Štafeta mladosti je vselej bila simbol bratstva in enotnosti.« *Delo*, 26. maj 1982, 1.
- Dukić, Slobodan. »Brez Tebe pred nami, vendar s Teboj v nas, odločno nadaljujemo Tvoje delo.« *Delo*, 26. maj 1980, 1.
- Dukić, Slobodan. »Tito je naša mladost – govore srca Jugoslovanov.« *Delo*, 24. marec 1980, 1.
- Dukić, Slobodan. »Veličastna predstava ustvarjalnosti mladih.« *Delo*, 26. maj 1981, 1.
- Dukić, Slobodan. »Reke še vedno naraščajo.« *Delo*, 24. marec 1981, 1.
- Grča, Dušan in Boris Šuligoj. »Štafeta v Sloveniji.« *Delo*, 24. april 1980, 1.
- Grgič, Jožica. »Scenarij predstave za 25. maj.« *Delo*, 21. marec 1984, 3.
- Grgič, Jožica. »Scenarij za dan mladosti zavrnen.« *Delo*, 24. marec 1984, 1.
- Kaučič, Mojca. »Štafetna palica med mladimi v Ljubljani.« *Delo*, 28. april 1982, 1.
- Leskovic, Alenka. »Štafeta obljube in zaveza.« *Delo*, 23. marec 1981, 1.
- Lojzelj, Samo. »Pokop obreda?« *Mladina*, 5. februar 1988, 31.
- Meršol, Mitja. »Kičasta kulisa.« *Delo*, 27. maj 1983, 4.
- Pšeničny, Vili. »Simbol bratstva in enotnosti.« *Mladina*, 25. marec 1982, 9.

Rajković, Žarko. »Mladost ni prednost, tudi naš čas zahteva junake.« *Delo*, 27. maj 1985, 1.

Rajković, Žarko. »Nov scenarij za proslavo dneva mladosti.« *Delo*, 30. marec 1984, 2.

Rajković, Žarko. »Pripravljeni smo delati in prevzeti odgovornost.« *Delo*, 26. maj 1984, 1.

Rajković, Žarko. »Slavje dneva mladosti z zastarelo pozlato.« *Delo*, 26. maj 1987, 1.

Rajković, Žarko. »Utrip življenja Jugoslavije, kot ga vidi naša mladina.« *Delo*, 26. maj 1986, 1.

Rajković, Žarko. »Veličastna prireditve v Beogradu: slovesna zaobljuba vseh mladih.« *Delo*, 26. maj 1983, 1.

Šetinc, Mile. »Človek ali božanstvo?« *Mladina*, 2. junij 1983, 1.

Šlamberger, Vlado. »Slovo Slovenije od Tita: Poslednja pot v Beograd.« *Delo*, 6. maj 1980, 1.

Štrajn, Darko. »Beograjska masovka.« *Mladina*, 30. maj 1984, 4–5.

Šuligoj, Boris. »Slovenski mladinci predali štafeto.« *Delo*, 28. marec 1987, 1.

Verbič, Darja. »Garanje skozi sneg: Štafeta s Triglav!.« *Delo*, 23. marec 1987, 1.

Verbič, Darja. »Koncept slovenske štafete mladosti se uresničuje.« *Delo*, 26. marec 1987, 1.

Verbič, Darja. »Odhod s Kredarice.« *Delo*, 21. marec 1987, 1.

Verbič, Darja. »Zagata mladih: kdo bo plesal na dan mladosti.« *Delo*, 6. maj 1987, 1.

Zimić, Fedja. »Nobena tišina doslej ni bila tako zgovorna.« *Delo*, 16. maj 1980, 1.

Literatura

Fischer, Jasna, ur. *Slovenska novejša zgodovina 2*, Ljubljana: Mladinska knjiga založba, 2005.

Pirjevec, Jože. *Jugoslavija 1918–1992. Nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije*. Koper: Založba Lipa, 1995.

Repe, Božo. »Josip Broz – Tito kot zgodovinska osebnost in njegova povezava s Slovenci.« V: *Tito: obraz Jugoslavije*, ur. Petra Fröhlich, 3–39. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije, 2013.

Repe, Božo in Darja Kerec. *Slovenija, moja dežela: družbena revolucija v osemdesetih letih*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2017.

Stepančič, Lilijana. »Popis: estetski konteksti osnutka plakata NK za dan mladosti 198..« V: *Plakatna afera 1987*, ur. Nataša Strlič, 33–55. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2009.

Strlič, Nataša. »Kratka zgodovina štafete in dneva mladosti.« V: *Plakatna afera 1987*, ur. Nataša Strlič, 57–76. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2009.

Tkalec, Sarah. »*Kult osebnosti Josipa Broza Tita*.« Diplomski naloga, Filozofska fakulteta UL, 2019.

Vurnik, Blaž. »Plakatna afera.« V: *Plakatna afera 1987*, ur. Nataša Strlič, 7–18. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2009.